

Державний Трибунал – судовий орган Державного центру Української Народної Республіки в екзилі

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних
наук, професор,
професор кафедри
цивільно-правових
дисциплін, проректор,
декан юридичного
факультету,
Університет економіки
та права «КРОК»

У статті досліджено правовий статус Державного Трибуналу – судового органу Державного центру Української Народної Республіки в екзилі; компетенцію, повноваження, функції та напрями діяльності Державного Трибуналу, їх подальші зміни.

Ключові слова: Державний Трибунал, Українська Національна Рада, Державний центр Української Народної Республіки в екзилі.

В статье исследованы правовой статус Государственного Трибунала – судебного органа Государственного центра Украинской Народной Республики в изгнании; компетенция, полномочия, функции и направления деятельности Государственного Трибунала, их дальнейшие изменения.

Ключевые слова: Государственный Трибунал, Украинский Национальный Совет, Государственный центр Украинской Народной Республики в изгнании.

In the article the legal status of the State Tribunal – judicial body of the State Center of Ukrainian People's Republic in exile is analyzed. The author found out the competence, powers, functions and activities of the State Tribunal and its subsequent amendments.

Keywords: State Tribunal, Ukrainian National Council, State Center Ukrainian People's Republic in exile.

Постановка проблеми

Тривалий час історики права залишали поза увагою юридичні характеристики компетенції, повноважень, функцій і напрямів діяльності Державного Трибуналу Державного центру Української Народної Республіки в екзилі (далі – ДЦ УНР в екзилі).

Дослідження спрямоване на заповнення прогалини у вітчизняній історико-правовій науці, зокрема, щодо характеристики підстав створення та діяльності Державного Трибуналу ДЦ УНР в екзилі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Діяльність Державного Трибуналу ДЦ УНР в екзилі в науковій літературі не була достатньо висвітлена, хоча до цієї теми зверталися ще представники ДЦ УНР в екзилі, зокрема О. Шульгин, Я. Рудницький, Н. Пазуняк, М. Лівичський, А. Яковлів, Л. Винар, І. Мазепа та інші. Серед сучасних вітчизняних дослідників слід

відзначити таких професійних істориків, як: В. Піскун, С. Литвин, Ю. Недужко, В. Гаврик, В. Трошинський. Юристами ж ця проблема досліджувалась частково, зокрема Ж. Дзейко, І. Усенком та іншими.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У науковій літературі майже не досліджувалась діяльність, утворення Державного Трибуналу. Науковці практично не розглядали у своїх працях питання повноважень, функцій, складу Державного Трибуналу, що змушує звернути на них особливу увагу.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання діяльності Державного Трибуналу – судового органу Державного центру Української Народної Республіки в екзилі.

Виклад основного матеріалу дослідження

З часу створення Української Націо-

нальної Ради (надалі – УНРада) – нормотворчого органу Державного центру Української Народної Республіки в екзилі (1948 р.), між партіями та іншими організаціями, що входили до її складу, постійно виникали політичні протиріччя (деякі навіть робили спроби проводити власну політику, не рахуючись із загальною політикою ДЦ УНР в екзилі). Це призводило до постійних змін у складі УНРади, що негативно впливало на роботу цього органу.

Тому для урегулювання відносин і уникнення суперечок між органами ДЦ та партіями, фракціями УНРади було створено Державний Трибунал [1, арк. 25].

Державний Трибунал був судовим органом ДЦ УНР в екзилі. Уперше він був створений на 7-й сесії УНРади (Лондон, Англія, 1972 р.). Компетенцію цього органу було закріплено в законі «Про державний трибунал УНРади» від 25 червня 1973 року.

До прийняття цього закону в нормативних актах ДЦ були лише згадки про Державний Трибунал. Наприклад, у законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» від 12 листопада 1920 р. згадується про «Порядкуючого в Найвищому Суді УНР» [2]. У «Тимчасовому законі про реорганізацію українського державного центру» (далі – Тимчасовий закон) від 10 червня 1948 р. згадується про «Державний суд» [3, арк. 79]. Згодом у Тимчасовий закон вносилися зміни (на 7-й та 8-й сесіях), які наділяли Державний Трибунал повноваженнями: вирішувати питання виходу партії із УНРади та розгляд скарг фракцій УНРади або поодиноких її членів.

Діячами ДЦ УНР в екзилі 14 квітня 1949 р. було розроблено проект закону «Про Державний Трибунал». Указаний проект містив 3 розділи та складався з 31 статті. У цьому проекті, на відміну від закону «Про державний Трибунал» від 25 червня 1973 р., більш детально окреслюються відносини, що регулювалися вказаним органом, чітко визначено строк, на який повинен обиратися Державний Трибунал (3 роки) [4, арк. 4-7] тощо. Чи

було прийнято цей проект, нам невідомо, оскільки в документах ДЦ УНР в екзилі зустрічається кілька схожих проектів, але з різними датами ухвалення.

Уперше спеціальні норми, що визначали діяльність Державного Трибуналу, були закріплені в законі «Про державний трибунал УНРади» від 25 червня 1973 р., який був підписаний Головою УНРади С. Довгалем і затверджений Президентом УНР М. Лівіцьким. Він містив усього 9 статей і був додатком до Тимчасового закону, прийнятого на 7-й сесії УНРади (1972 р.).

До цього закону 12 серпня 1978 р. було внесено зміни, які визначали, зокрема, що слово «державний» трибунал у тексті вказаного вище закону замінюють на «конституційний» [5, арк. 73]. Тому цей закон надалі мав назву «Про конституційний трибунал Державного центру УНР в екзилі», а вищевказаний орган ДЦ УНР в екзилі – Конституційний Трибунал.

Відповідно до закону «Про Державний Трибунал» Державний Трибунал діяв лише за зверненням сторін. Рішення, прийняте цим органом, було обов'язковим до виконання [1, арк. 25].

Рішення Трибуналу можна було оскаржувати на сесіях УНРади, окрім рішень, прийнятих ним як Головним Виборчим Судом. УНРада на своїй сесії затверджувала, скасовувала вироки або повертала до Трибуналу справу на новий розгляд [1, арк. 26].

Оскільки діячі Державного Трибуналу жили в різних країнах, то час від часу цей орган діяв кореспонденційним шляхом [1, арк. 26].

У Тимчасовому законі не згадувалося про склад Державного Трибуналу. Лише частково в законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» вказується про посаду «Порядкуючого в Найвищому Суді УНР» – голову Найвищого Суду УНР, який у колегії разом із Головою Ради Народних Міністрів та Представником від усіх політичних партій української еміграції міг тимчасово виконувати обов'язки Голови Директорії.

Положення про склад Державного Три-

буналу ДЦ УНР в екзилі вперше було закріплено в законі «Про державний трибунал УНР» від 25 червня 1973 р., прийнятому як додаток до Тимчасового закону на 7-й сесії УНР» [6, арк. 54].

Відповідно до вищезазначеного закону Державний Трибунал ДЦ УНР в екзилі складався з Голови Трибуналу, 4-х членів та 2-х заступників. Голову та всіх інших членів цього органу обирали на сесії УНР» [1, арк. 25].

Тимчасовий закон у перших редакцій визначив, що Українська Національна Рада обирає Голову Державного Трибуналу, а Голова затверджував усіх членів Державного Трибуналу [3, арк. 77]. В останній редакції Тимчасового закону (1989 р.) УНР» наділялась повноваженням обирати не тільки Голову Державного Трибуналу, а й його членів [7, с. 313].

Усіх членів Державного Трибуналу затверджував Президент ДЦ УНР в екзилі [1, арк. 25], відповідно до закону «Про державний трибунал УНР» від 25 червня 1973 року.

Члени Державного Трибуналу обиралися на два строки. У разі смерті судді, його резигнації чи неможливості виконувати свої обов'язки заступники ставали членами Трибуналу в порядку, в якому були обрані. У разі невиконання Головою Трибуналу своїх повноважень через смерть, резигнацію або неможливість виконання своїх обов'язків – їх виконував найстарший суддя [1, арк. 25].

Поодинокі справи Державного Трибуналу зазвичай розглядали не менше трьох суддів. Як виняток, Голова Трибуналу міг призначати розгляд справ повним (5-членним) складом Трибуналу, якщо вважав, що справа мала особливу важливість для ДЦ УНР в екзилі [1, арк. 25].

Уперше головою Державного Трибуналу було обрано на 7-й сесії УНР» С. Суховерського, про що згадується в газеті «Мета» за травень 1973 р. [8, с. 1]. Повний склад Державного Трибуналу було обрано на 8-й сесії УНР», зокре-

ма членами Державного Трибуналу були: Г. Сенишин, О. Сосна, В. Федорончук, Р. Богатюк, В. Татарський; заступники: Д. Бурко, І. Ковальський [9, арк. 5]. На 9-й сесії УНР» теж було проведено вибори Конституційного Трибуналу, де обрано його головою С. Росоху (він обирав членів трибуналу) [10, арк. 44]. На 10-й сесії УНР» було обрано останнього Голову Державного Трибуналу ДЦ УНР – Я. Рудницького [11, с. 333].

До 1973 р. в ДЦ УНР в екзилі приймалися нормативні акти, у яких згадувався Державний Трибунал, але вони не чітко визначали компетенцію останнього. Так, у законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» взагалі не згадується про компетенцію Державного Трибуналу. Лише в «Тимчасовому законі про реорганізацію українського державного центру» частково згадується про повноваження Державного Трибуналу, зокрема: він наділявся правами давати оцінку доказам, які підтверджують національну зраду члена УНР» (закріплено в Тимчасовому законі 1948 р.); вирішував питання виходу партії із УНР» (закріплено в Тимчасовому законі, який було змінено та доповнено на 8-й сесії УНР» 1979 р.); розглядав скарги членів УНР» (закріплено в Тимчасовому законі, який зазнав змін і доповнень на 7-й сесії УНР» 1972 р.).

Детальніше повноваження Державного Трибуналу було закріплено в законі «Про Державний Трибунал Української Національної Ради» лише 25 червня 1973 року. До цього часу розроблялися проекти нормативних актів, які переважно визначали межі повноважень Державного Трибуналу.

Так, у ст. 2 закону «Про Державний Трибунал Української Національної Ради» було визначено, що до компетенції Державного Трибуналу належить: вирішення суперечок між гілками влади ДЦ УНР в екзилі (Президентом, УНР» чи її Президією і Виконавчим Органом) між собою або між фракціями УНР»; розгляд скарг на рішення Головної Вибірчої Комісії; вирішення внутрішніх непорозумінь партій чи організацій ДЦ УНР в екзилі.

Метою Державного Трибуналу було вирішення спірних ситуацій, уникнення політичних криз, суперечок між діячами, органами ДЦ УНР в екзилі та суперечок між партіями і фракціями УНРади.

За час своєї діяльності Державний Трибунал здійснював такі повноваження:

1) вирішував суперечки між гілками влади ДЦ УНР в екзилі (Президент, УНРада, чи її Президія і Виконавчий Орган) між собою або між фракціями УНРади з питань інтерпретації (застосування) Тимчасового Закону, правилників чи розпорядників;

2) давав оцінку доказам, які підтверджували національну зраду члена УНРади, щоб Регулямінова комісія Української Національної Ради змогла позбавити його мандата;

3) розглядав скарги на рішення Головної Вибірчої Комісії, які не підлягали оскарженню; виконував також функції «Головного Виборчого Суду»;

4) вирішував питання виходу партії з УНРади за поданням уряду. Будь-яка партія УНРади зобов'язана непохитно і безкомпромісно, словом і ділом підтримувати всі основні принципи побудови та діяльності ДЦ УНР в екзилі. Недотримання цього зобов'язання тягло за собою вихід із УНРади [5, арк. 33]. Відповідне повноваження Державного Трибуналу було закріплено в Тимчасовому законі, зміненому та доповненому на 8-й сесії УНРади;

5) приймав свій регламент, дотримуючись приписів нормативних актів ДЦ УНР в екзилі;

6) вирішував питання про створення свого Секретаріату та обсяг його повноважень;

7) вирішував внутрішні непорозуміння партій чи організацій. Так, наприклад, Державний Трибунал, розглядав спори між партіями чи організаціями, що були членами УНРади, якщо вони не могли домовитися, хто із їхніх членів уповноважений представляти партію чи організацію в УНРаді;

8) розглядав скарги фракцій УНРади або поодиноких її членів. Президія УНРади мала право позбавити членства в УНРа-

ді окремих її членів (партійного та громадського секторів), а також цілі фракції (крім фракції Громадського Сектору), оскільки їхня політична діяльність не відповідала основним ідейно-правовим засадам побудови ДЦ УНР. Таке рішення Президії підлягало затвердженню на черговій сесії УНРади. Фракції або її члени могли оскаржити його до Державного Трибуналу, або залишити на розгляд найближчої сесії УНРади [12, арк. 45], що було закріплено в Тимчасовому законі, який зазнав змін і доповнень на 7-й сесії УНРади.

У ДЦ УНР в екзилі не було органу з чітко визначеними судовими функціями. Так, серед функцій Державного Трибуналу не вирізнялася функція правосуддя. Остання за сучасним українським законодавством полягає в тому, що жоден інший орган держави, крім суду, не може взяти на себе здійснення правосуддя. У ДЦ УНР в екзилі рішення, прийняті Державним Трибуналом, можна було оскаржувати на сесіях УНРади, крім рішень, прийнятих ним як Головним Вибірчим Судом. Окрім того, Державний Трибунал мав нормотворчу функцію [13, с. 133].

Нормотворча функція Державного Трибуналу полягала в тому, що він вирішував питання обсягу повноважень Секретаріату [1, арк. 26].

Серед функцій Державного Трибуналу вирізняється *кадрова*, яку зазвичай відносять до допоміжних функцій. Вона полягала в тому, що Державний Трибунал вирішував питання організації своїх кадрів, зокрема, питання про створення свого Секретаріату [1, арк. 26].

Аналізуючи функції Державного Трибуналу, можна виокремити *функцію судового контролю*. Сутність судового контролю проявляється в тому, що Державний Трибунал використовував свої повноваження щоразу, коли орган ДЦ УНР в екзилі здійснював недоцільну, несправедливу, таку, що суперечить змісту нормативних актів ДЦ УНР, дію. Так, Державний Трибунал вирішував суперечки між органами ДЦ УНР в екзилі (Президент, УНРада чи її Президія і Виконавчий Орган) між собою, або між фракціями УНРади в питанні ін-

терпетації (застосування) Тимчасового Закону, правильників чи розпорядників [13, с. 133-134].

Висновки

Отже, у ДЦ УНР в екзилі не було створено розвиненої судової системи, а діяв лише один суд – Державний Трибунал.

Державний Трибунал розв'язував суперечки між гілками влади ДЦ УНР в екзилі або між фракціями УНРади, а також вирішував внутрішні непорозуміння партій чи організацій, що входили до складу УНРади. Тобто Державний Трибунал, як і сучасні адміністративні суди, розглядав скарги на будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень (Президент ДЦ УНР в екзилі, УНРада, її партії та організації чи її Президія і Виконавчий Орган, Головна Виборча Комісія ДЦ УНР в екзилі).

Державний Трибунал діяв також як Головний Виборний Суд, він вирішував скарги на рішення Головної Виборчої Комісії.

Хоча нормативні акти ДЦ УНР в екзилі містять положення про те, що Державний Трибунал діяв як окремий Головний Виборний Суд, однак за своїми функціями й компетенцією він також нагадує сучасний український адміністративний суд.

ДЦ УНР в екзилі не мав системи судових органів, а значить і не мав судових інстанцій. На нормативному рівні питання судочинства ДЦ УНР в екзилі чітко не було врегульовано, зокрема, нормативні акти ДЦ УНР в екзилі не закріплювали положень, які визначали принципи судочинства ДЦ УНР в екзилі, вимоги до суддів тощо.

Однак рішення Державного Трибуналу можна було оскаржувати на сесіях УНРади, крім рішень, прийнятих ним як Головним Виборчим Судом. Тобто в цьому разі УНРада виступала як вища інстанція, у якій можна було оскаржити рішення Державного Трибуналу, але УНРада не була судовим органом, вона була нормотворчим органом ДЦ УНР в екзилі.

Література

1. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 1269, 74 арк.
2. Закон «Про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» від 12 листопада 1920 р. // Вісник Державних законів для всіх земель Української Народньої Республіки. – 1920. – 19 листопада. – Вип. 2-й.
3. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 10, 83 арк.
4. Там само, спр. 29, 14 арк.
5. Там само, спр. 913, 95 арк.
6. Там само, спр. 1635, 79 арк.
7. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі : статті і матеріали / [ред. Л. Р. Винар, Н. Пазуняк ; слово до читача М. В. Плав'юка ; вступ. слово Л. Р. Винара ; худ. оформ. М. С. Пшінки]. – Філадельфія ; Київ ; Вашингтон : Фундація ім. С. Петлюри ; Веселка ; Фундація Родини Фещенко-Чопівських, 1993. – 494 с.
8. З діяльності діячів УНР на американському континенті // Мега. – 1973. – № 5 (86) – 6 с.
9. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 923, 13 арк.
10. Там само, спр. 925, 75 арк.
11. *Плав'юк Микола*. Україна – життя моє : в 3 т. / Микола Плав'юк. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2002–2002. – Т. 1: Терен В., Хорунжий Ю. Від селянського сина – до державника. – 2002. – 349 с.
12. ЦДАВО України, ф. 5235, оп. 1, спр. 911, 102 арк.
13. *Панова І. Ю.* Державний центр Української Народної Республіки в екзилі: історико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Панова Ірина Юріївна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2014. – 306 с.